

Erfgoed
in den vreemde

Nederlands carillon op begraafplaats Arlington gaat weer harmonieus klinken

Valse toon verdwijnt uit Amerikaans landschap

In de Verenigde Staten op de nationale begraafplaats in Arlington staat een klokkentoren die in de jaren vijftig door Nederland is geschonken. De klokken hebben nooit zuiver geklonken en de modernistische toren lijkt een verstoring in het monumentale landschap. Dat gaat veranderen.

TEKST: DIEDERIK OOSTDIJK

PLATTEGROND VAN HET NETHERLANDS CARILLON (LINKSONDER) ABBIE ROWE (NPS), BOKS, INV. NO.: PH-660-A (BRON HET NIEUWE INSTITUUT).

HET NETHERLANDS CARILLON IN ARLINGTON (FOTO DIEDERIK OOSTDIJK).

Plotseling duikt hij op voor de ogen van de argeloze bezoeker van het Arlington National Cemetery, in de staat Virginia: een donkere, stalen klokkentoren. Hij steekt fel af tegen de witte graven en iconische monumenten van de nabijgelegen hoofdstad Washington, waarop Amerika's beroemdste begraafplaats uitkijkt.

De geschiedenis van dit gedeelde Nederlands-Amerikaanse erfgoed is bizar. De klokkentoren, ontworpen door de Rotterdamse wederopbouwarchitect Joost Boks, huist vijftig bronzen klokken die de Nederlandse naoorlogse samenleving weerspiegelen. Er zijn klokken voor de provincies en de Antillen, voor verschillende beroepsgroepen en voor de jeugd. Binnenkort komen ze voor het eerst allemaal terug naar ons land om bij klokkengieter Koninklijke Eijsbouts in Asten opnieuw te worden gestemd. In de tussentijd zal de National Park Service, beheerder van de begraafplaats in Arlington, de modernistische, maar ook roestige toren in oorspronkelijke staat terugbrengen.

Eureka

Het is geen toeval dat de grootscheepse renovatie plaatsvindt aan de vooravond van 2020, wanneer het 75 jaar geleden is dat de Tweede Wereldoorlog ten einde kwam. Het Nederlands Carillon dankt aan die oorlog immers zijn oorsprong.

In de aanloop naar koningin Juliana's eerste staatsbezoek aan de Verenigde Staten, in 1952, vond de Nederlandse regering een groots gebaar gewenst. Niet alleen hadden de VS een

grote rol gespeeld in de bevrijding van Nederland, de Amerikanen hadden via het Marshallplan bovendien miljoenen dollars gestoken in de Nederlandse economie.

Het idee een carillon cadeau te doen kwam van Govert Verheul, toenmalig persattaché van het ministerie van Economische Zaken. Hij had zijn eureka-moment toen hij luttele maanden voor het staatsbezoek bij de afwas twee wijnglazen tegen elkaar aanklonk.

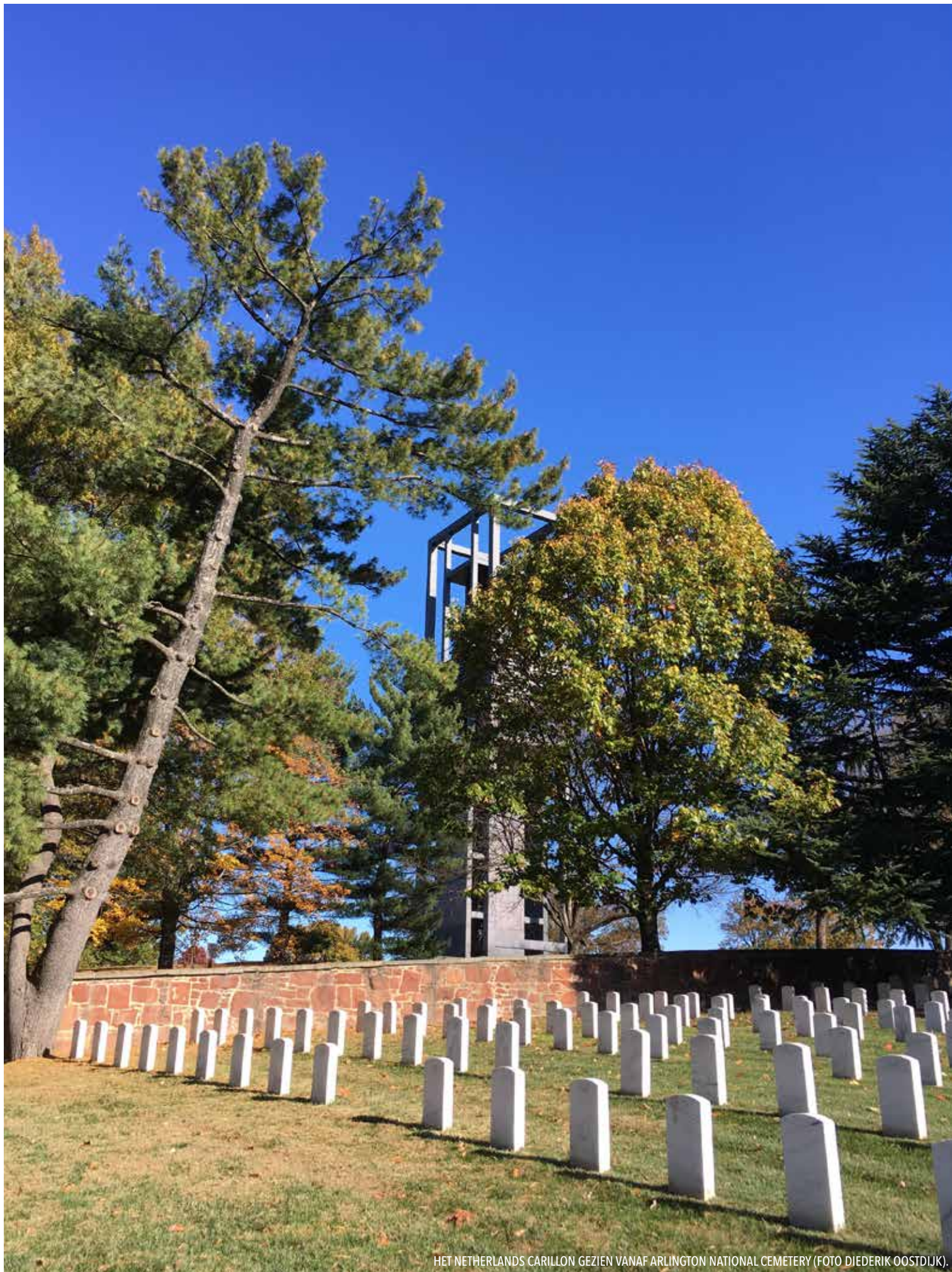
In alle haast werd bij klokkengieter Petit & Fritsen alvast het kleinste klokje van het carillon gegoten, dat Juliana later aan president Harry Truman zou overhandigen.

Niet eensgestemd

Het Nederlandse volk was echter niet zo eensgestemd als het kabinet. De meeste mensen waren weliswaar dankbaar voor de opofferingen die de Amerikanen zich hadden getroost, maar dat vertaalde zich niet noodzakelijkerwijs in vrijgevigheid.

Fondsenwerving onder leiding van Tweede Kamervoorzitter Rad Kortenhorst verliep teleurstellend. Er werd nauwelijks voldoende geld opgehaald om de overige 48 klokken te gieten; financiën om de toren te betalen ontbraken zelfs volledig. Volgens persberichten uit die tijd was niet de spreekwoordelijke Hollandse zuinigheid oorzaak van de tegenvallende opbrengsten. Veel Nederlanders waren boos, omdat ons land onder druk van de Amerikanen Nederlands-Indië had moeten opgeven.

HARRY TRUMAN IN AFWACHTING VAN KONINGIN JULIANA, DIE HET EERSTE KLOKJE VAN HET NETHERLANDS CARILLON ZAL OVERHANDIGEN (BRON ABBIE ROWE (NPS), NATIONAL ARCHIVES, 73-3848A).

HET NETHERLANDS CARILLON GEZIEN VANAF ARLINGTON NATIONAL CEMETERY (FOTO DIEDERIK OOSTDIJK).

Moeizame harmonie

Niet alleen geldgebrek zorgde voor problemen. Het door Kortenhorst geleide comité *Klokken voor Amerika* besloot tot overmaat van ramp de klokken te laten gieten door bedrijven die elkaars concurrenten waren.

De drie – Van Bergen uit Heiligerlee, Eijsbouts uit Asten en Petit & Fritsen uit Aarle-Rixtel – waren elk afzonderlijk behoorlijk goed in staat vrij zuivere carillonklokken te gieten, in de wereld zonder precedent. Maar elke firma had hiervoor haar eigen procedé en de klokken klonken gezamenlijk niet harmonieus. Een testcommissie keurde de klokken indertijd twee keer af, maar zwichtte uiteindelijk onder druk van Kortenhorst. Met als gevolg dat het carillon tot op de dag van vandaag vals klinkt. De voorgenomen renovatie moet daar voorgoed verandering in brengen.

Toch waren de klokken die Nederland in 1954 naar Amerika stuurde uniek. Nooit eerder in de geschiedenis waren carillonklokken vervaardigd die zo rijkversierd waren. De grootste klok was voor de Antillen, die daar ook grif voor betaalden. De eilanden hoopten dat de aandacht voor het carillon meer Amerikaanse toeristen zou trekken. Daarna kwamen de klokken voor de provincies, gevolgd door die voor de diverse beroepsgroepen. De twaalf kleinste klokken, het hoogste octaaf, waren gereserveerd voor de jeugd, die nu eenmaal ook letterlijk de hoogste stemmen had.

De kunstenaars Genia van der Grinten-Lücker, Louis Meys en Gerard van Remmen verzorgden de sierbanden en de

wapens en figuren die op alle klokken werden aangebracht. Schrijver Ben van Eysselsteijn componeerde de dichtregels voor de randschriften. De samenwerking tussen de kunstenaars verliep eveneens allesbehalve harmonieus, maar het eindresultaat geeft een bijzonder beeld van hoe Nederland zichzelf zag in de jaren vijftig.

Koude Oorlog

Het duurde tot 1960 voordat de klokkentoren verrees in Arlington. Dat het monument zo'n prominente plaats kreeg, was grotendeels de verdienste van Herman van Roijen, toenmalig ambassadeur in Washington.

Van Roijen onderhield goed contact met de National Park Service, die vergevorderde plannen had om het gebied naast de begraafplaats te wijden aan

Op die manier zou het monumentale landschap van de National Mall in Washington – met het Capitool en het Washington Monument – optisch worden doorgetrokken naar Arlington. Een nieuw nationaal monument, opgedragen aan de Amerikaanse grondrechten,

moest geflankeerd worden door twee kleinere monumenten die de Tweede Wereldoorlog in Azië en Europa zouden representeren. Dat centrale monument is er nooit gekomen, maar het Marine Corps War Memorial en het Netherlands Carillon kwamen er wel. Het zijn overblijfselen van de Koude

UITZICHT OP WASHINGTON D.C. VANUIT HET NETHERLANDS CARILLON (FOTO DIEDERIK OOSTDIJK).

Geschonken
erfgoed kent
bizarre historie

ADVERTENTIE

Oorlog-ideologie dat de Verenigde Staten overal ter wereld strijden voor vrijheid en democratie.

Van Roijen wist ook het Nederlandse bedrijfsleven over te halen de toren voor de helft te financieren. Toen hij de Grote Vier (Philips, Shell, Unilever en de AKU, voorloper van Akzo Nobel) aan boord had, volgden andere bedrijven en wist hij minister-president Willem Drees zover te krijgen de andere helft op te hoesten. Aanvankelijk overigens tegen de zin van minister van Buitenlandse Zaken Joseph Luns, die allerm minst pro-Amerikaans was in de aanloop naar de crisis over Nieuw-Guinea, het laatste stukje koloniaal Nederland in het Verre Oosten.

Modernistisch

Hoewel architect Joost Boks niet de eerste keus was om de toren te ontwerpen, pakte hij de opdracht met verve aan. Zijn uiteindelijke ontwerp is een typische exponent van Nederlandse wederopbouwkunst.

De klokkentoren is gemaakt van verzinkt staal en heeft daardoor een industrieel uiterlijk. Hij toont gelijkenissen met klokkentorens in modernistische nieuwbouwprojecten, die in de naoorlogse periode overal in Nederland verschenen. Als monumentale kunst was die stijl in de Verenigde Staten vernieuwend en het Netherlands Carillon kan daarom gezien worden als een voorbode van een modernistische fase van publieke kunst. Veel van de monumenten in Washington zijn echter neoklassiek en het Netherlands Carillon heeft lang gevoeld als een dissonant in het landschap.

De aanstaande renovatie zal daarin verandering brengen, geholpen door een tentoonstelling die begin volgend jaar over dit opvallende monument wordt georganiseerd in Museum Klok en Peel in Asten. Na de herstemming zullen de klokken van het Netherlands Carillon vanaf 2020 – voor het eerst in de geschiedenis – letterlijk harmonieus klinken. Eenmaal bekend met de plaats van dit monument in de gedeelde geschiedenis van de Verenigde Staten en Nederland, valt de klokkentoren ook figuurlijk niet langer uit de toon.

Auteur Diederik Oostdijk is hoogleraar Engelse Literatuur aan de Vrije Universiteit Amsterdam. Zijn boek Bells for America (2019) verschijnt in oktober 2019 bij Penn State University Press. In het voorjaar van 2020 verschijnt een kortere Nederlandse versie, Klokken voor Amerika, bij Uitgeverij Vantilt.

Nederland en de Verenigde Staten delen een lange geschiedenis. In het kader van het programma Gedeeld Cultureel Erfgoed van de Nederlandse overheid werken beide landen samen om het gedeelde erfgoed een duurzame toekomst te geven.

CLOSE-UP VAN DE 19E KLOK VAN HET NETHERLANDS CARILLON (FOTO LUC ROMBOUTS).

KONINGIN JULIANA SPREEKT BIJ DE AANBIEDING VAN HET KLEINSTE KLOKJE VAN HET NETHERLANDS CARILLON (FOTO ABBIE ROWE (NPS), L.G. KORTENHORST ARCHIEF, 1674 1-D, NATIONAAL ARCHIEF).